

Thomas Szende

SECOND CULTURE TEACHING
AND LEARNING. AN INTRODUCTION.

Peter Lang AG, International Academic Publishers,
2014. Bern. 462 oldal

Az utóbbi két évtizedben a nyelv és a kultúra viszonya, valamint az idegen nyelv kultúrájának nyelvtanításba való integrálása (pl. Kramsh, Byram, Seely, Holló, Lázár) a külföldi és a hazai nyelvtanítás egyik népszerű és meghatározó kutatási területévé vált. Szende Tamás átfogó és alapos munkája is ebbe a tematikába illeszkedik. A szerző a párizsi INALCO nyelvész professzora, aki több évtizede oktatja és kutatja a magyar nyelvet heteroglot, azaz idegen nyelvi környezetben. Nyelvészeti és nyelvtanítási megfigyeléseit tehát gazdag gyakorlati tapasztalata, valós pedagógiai helyzetben elhangzott, osztálytermi példák támasztják alá. Kiemelkedő értéke a könyvnek a multikulturalitás, amely egyrészt azáltal valósul meg, hogy egymástól igen különböző kulturális háttérrel bíró nyelvekből hoz példákat a szerző: angol, francia, magyar, orosz, arab és kínai megnyilatkozásokat idéz és vet össze könnyen áttekinthető, táblázatos formában; másrészt az egész könyv egy tágabb perspektívából, nemcsak az angolszász kultúra szempontjából tárgyalja a második kultúra elsajátításának folyamatát és buktatóit.

A könyv logikusan felépített, hét nagy fejezetből áll, amely számos alfejezetre tagolódik. Az első, bevezető fejezet, a második nyelv kultúrájának elsajátításához kapcsolódó nyelvészeti (Chomsky, Jakobson, Fillmore, Hymes), kultúratudományi (Hall, Bennett, Geertz, Hofstede), pragmatikai (Goffmann, Fairclough, Searle) és nyelvtanítási (Krashen, Kramsh, Ellis, Selinker, Byram) elméleteket próbálja ötvözni, valamint körbejárja a téma fontosságának társadalmi okait. Az egyre meghatározóbbá váló hallgatói mobilitás azt eredményezte, hogy a világban (szűkebben: a felsőoktatási intézményekben) ugrásszerűen megnőtt az interkulturális kommunikáció jelenléte, ezért olyan értékek, mint például a nyitottság, rugalmasság, empátia, tolerancia, magasabb szintű önismeret előtérbe kerültek és különösen fontossá váltak az oktatásban is.

A fejezet és tulajdonképpen az egész kötet kiinduló gondolata az, hogy az idegen nyelven megszólaló nyelvtanuló mindig a saját kultúrájának értékei és szokásai szerint kezd el kommunikálni, mivel minden nyelv egyfajta világlátás, világtérkép, egy speciális prizma, amely által szemléljük a saját és az idegen kultúrát (21-24). Ennek tudatában kellene tehát a tanárnak felépítenie a második kultúrát a nyelvórán, azaz megtanítani a diákokat máshogyan látni, ez azonban igen összetett feladat. Szende

számos tanulmányt idéz, miszerint sok helyen még ma is egymástól elkülönítve oktatják a nyelvet és a kultúrát, ez utóbbi egy adott kultúrához kapcsolódó, sokszor száraz, enciklopédikus ismereteket tartalmaz. Ennek hozadéka, hogy a kulturális kompetencia másodlagosnak számít a nyelvi készségekhez képest¹. A könyv célja, hogy megmutassa, hogy a nyelv önmaga a kapu a kultúrához, ezért csak nyelv által lehet igazán megismerni az adott idegen kultúrát.

A következő fejezetek a bevezetésben megjelölt altémákat bontják ki. A második fejezet (*Languages – Cultures – Globalization*) sorra vesz jó néhány kultúra-definíciót, ismerteti a kultúra kis és nagy C-s jelentését, és felhívja az olvasó figyelmét, hogy a kulturális globalizáció nem csupán a külföldi modellek utánzásából áll, hanem a helyi és a globális kultúra találkozásából született új szokások és identitások kialakulásából is (65).

A harmadik fejezetben (*Mother Culture – Foreign Culture*) Szende – Saphir nyomán – tárgyalja az anyanyelv és az anyanyelvi kultúra elsajátításának egymásba ágyazottságát. Szó esik az univerzális szemantikai elemekről Wierzbicka fogalmi alapkategóriáit (conceptual primitives) felhasználva, valamint a térrel és az idővel kapcsolatos kifejezések különböző felfogásairól. Kis kitérőnek tűnik az iskolai oktatás általános jellemzése és a szocializáció során elsajátított kulturális emlékezet említése. A fejezet az első nyelv elsajátításának és az idegen nyelv tanulásának rövid összefoglalásával zárul.

A negyedik fejezet (*Words and Ways of Saying Things*) górcső alá veszi két nyelv szavainak kapcsolatát: a kvázi-egyezéseket, az ekvivalens hiányát, egy szó kulturális konnotációját, amely indirekt jelentést hordoz, megértéséhez pedig implicit tudást szükséges. Ennek illusztrációjaként említi a szerző az Aix-en-Provence ötven szavát a kenyérre, amely a fogalom kulturális fontosságát bizonyítja, de számos példát hoz a szerző kevésbé ismert (pl. indián, nigériai Ikwere) nyelvekből is. Érdekes a szavakhoz tapadó értékítéletek felfejtése is, pl. a jobb ill. bal kéz morális kettősége vagy a színekhez tapadó jelentések. Külön alfejezet foglalkozik az ún. kulturális markerekkel, azaz olyan szavakkal, amelyek önmagukban tipikusak egy adott kultúra jellemzésénél, pl. a *melankólia* szó az orosz nyelvben. A 4.2-es részben Szende egyes szavak esetében a mikro-szintaxis tanítását javasolja a nyelvek közötti eltérések miatt: pl. a *hív* ige franciában és magyarban használható taxira és liftre, de ez utóbbira németben már nem.

Az ötödik fejezet (*Discourse and Interaction*) szöveg- és diskurzuselemzési elméletekre alapozva mutatja be a nyelvhasználatbeli különbségeket, megidézve a kontrasztív retorika eredményeit. Nagyon hasznos, mikor a szerző kiemeli, hogy egy idegen nyelvű szöveg létrehozásánál előfordulhat, hogy a szintaktikailag helyes mondatok mégsem elfogadhatóak az adott kultúra számára pl. a kohézió, a hiányzó vagy éppen a túlzott udvariasság vagy a diszkurzív gyakorlatok (pl. feliratok, pincér asztalhoz hívása) nem kellő ismerete miatt. Ebben a részben olvashatunk még a média nyelvhasznála-

¹ Szende a kulturális kompetencián a kontextusnak megfelelő diskurzushasználatot érti, megjegyzendő azonban, hogy ugyanezt a szakirodalom a kommunikatív kompetencia részeként, szociokulturális kompetenciaként is említi (Canale, 1983).

tának, a társalgási szabályok (beszédaktusok használata, forgatókönyvek, versengés) különbözőségeiről, a nyelvi udvariasság, a non-verbalitás és a csend és az irodalmi szövegek kultúráját reprezentáló szerepéről.

A rövid hatodik fejezet (*Alterity and Imagination*) a kultúrák reprezentációjával, az auto- és heterosztereotípiáival foglalkozik. A szerző kiemeli, hogy a vizuális elemek (képek, kártyák, rajzok stb.) használata kifejezetten motiváló a nyelvtanuló számára, mert ezek elemzésekor interakcióba léphet a másik kultúrával, sőt filmnézés esetén a kulturális különbségek észlelése még fokozottabban érvényesül. A fejezet utolsó részében Szende visszatér a bevezetésben feltett érdekes kutatási kérdésre, arra, hogy hogyan befolyásolja a nyelvtanulás folyamatát két nyelv, ill. két kultúra viszonya? Miként segíti a nyelvrokonság vagy éppen a kulturális hasonlóság a nyelvtanulást? Bár a rokon nyelvek tanulása egyszerűbb, de a hamis barátok, a félrevezető szintaktikai hasonlóságok nehézséget okozhatnak. Másfelől, egy nagyon távoli, egzotikus nyelv sokszor kíváncsiságot ébreszt a nyelvtanulóban.

A kötet leghosszabb és egyben az utolsó fejezete a pedagógiai kihívásokat veszi sorra. Logikusan és áttekinthetően taglalja az osztálytermi munkában rejlő lehetőségeket, az oktató (anyanyelvi vagy nem), a tankönyv, a tanuló szerepét és motivációit és számtalan pedagógiai stratégiát. A gazdag anyagból most csupán néhány potenciális problémát emelünk ki. Szende hangsúlyozza, hogy az anyanyelvükön beszélők nyelvi és intellektuális készségei összhangban vannak, míg a nyelvtanulóknak pontosan ez veszik el, és ez feszültséget okozhat a diákokban. Emellett azonban a nyelvtanulóknak „veszélytelenül” folyhat a kommunikáció, a félreértéseknek semmilyen következménye nem lesz. El kell fogadnunk, hogy egy heteroglot közegű nyelvtanuló sohasem készítheti fel a nyelvtanulót az összes általános kommunikációs helyzetre, azonban az interneten található autentikus anyagok segítségével egyre könnyebben becsempészhető az idegen kultúra. Szende a kultúraátadás egyetlen szeletét sem felejt el, részletesen bemutatja Bennett interkulturális érzékenység fejlesztési modelljét (331), amely azért is jelentős, mert végző soron a nyelvtanulóknak az idegen nyelv órán nemcsak megértenie kell egy másik kultúra jelenségeit, hanem elfogadnia és tisztelnie is.

A kötet használatát nagyban megkönnyíti a név- és tárgymutató valamint a kivételesen gazdag szakirodalmi jegyzék is. Ajánlom ezt a könyvet mindazok figyelmébe, akik érdeklődnek a kulturális különbségek nyelvi megjelenési formái iránt, vagy mindazoknak, akik kezdő vagy gyakorló MID tanárként saját oktatási gyakorlatukat szeretnék átforgalmazni a kultúrák közvetítés jegyében.

Árvay Anett